

İçindekiler

AYNA

7

KİLİM

23

ÇEŞME

41

ECDADIN İZİNDEN

57

**BU KİTAPTA GEÇEN
BAZI KELİMELERİN
ANLAMLARINI MERAK EDİYORSAN...**

59

Ben ayna. Asırlardır bakışlara yansıyan suretlerin, gülüşlerin, gözyaşlarının, tertemiz alınların sessiz tanığı... Yüzyıllarca nice yüzler karşıma geçti, nice göz bana baktı, nice eller çerçevemi sildi. Bazen oymalı ceviz bir çerçevede, bazen ince bir cam levha olarak **OSMANLI'NIN EVLERİNDE**, saraylarında, çarşılarında, han odalarında, hamamların buğulu köşelerinde durdum.

Ben hiç konuşmadım ama herkesi dinledim; sabah namazından önce soğuk suyla yüzünü yıkayanı, misvakla dişlerini fırçalayanı, saçını tarayanı, sakalına tarak gezdiren, elini yıkamadan lokmaya uzanmayan...

*Hepsi önce kendine, sonra
karşısındakine hürmet ederdi.*

Bana bakanlar, yalnızca saçlarının taranıp taranmadığını görmezdi; yüzlerindeki dinginliği, elbiselerindeki titizliği, kalplerindeki huzuru da görürlerdi. Çünkü bu topraklarda temizlik, sadece bedeni arındırmak değil, **NİYETİ VE GÖNLÜ DE TEMİZ TUTMAKTI.**

Ben ayna. **"SUDUR MÂMUR EDEN CÜMLE Cİ-HANI"** anlayışının olduğu bir medeniyette, Osmanlı'da yaşadım. Osmanlı sadece at üstünde cihana hükmeden bir devlet değildi. Her şeyden önce suyla bütünleşmiş, suyu medeniyete dönüştürmüş bir devlettir.

Yaşadığım coğrafyada temizlik anlayışı, inancın en derin köklerinden beslenirdi. Kur'an-ı Kerim'de, Rabbimizin "Elbiseni tertemiz tut" emri, bulunduğum coğrafyada her daim yaşanırdı. Peygamber Efendimizin, **"TEMİZLİK İMANIN YARISIDIR"** hadis-i şerifi evlerde görünmez bir hat levhası gibi asılıydı.

Ben hiç konuşmadım ama herkesi gördüm, yansıttım, işittim. Güzel koku sürünmenin, elbiseyi temiz tutmanın, mescide tertemiz gelmenin bir nezafet değil, bir kulluk bilinci olduğuna dair fısıltıları dinledim.

Abdest, gusül, temiz kıyafet,
dişleri misvaklamak...
Hepsi Osmanlı'da
hem ibadetin hem de günlük
hayatın ayrılmaz parçalarıydı.

Ben ayna. Size Osmanlı coğrafyasından sesleniyorum. Bu topraklarda temizlik adabının kökleri çok eskilere uzanır. İslamiyet, temizliği sadece ibadete hazırlık olarak görmemiş, insan hayatının bir parçasına dönüştürmüştü.

Dinimizde namaz öncesi abdest şartı, temizliği bir hayat pratiği hâline getirmişti. Peygamber Efendimiz (s.a.v) saç ve sakal bakımını ihmal etmez, temiz elbise giyer, güzel koku sürerdi. Sahabilerine, sofraya oturmadan önce ve yemekten sonra ellerini yıkamalarını tavsiye ederdi. Ağız temizliğine de çok ehemmiyet verir, diş temizliği için **ERÂK AĞACININ DALLARINDAN YAPILAN, MİSVAK İSİMLİ FIRÇALAR** kullanırdı.

O'nun (s.a.v.) bu titizliği,
Medine'nin hurma dalları
arasından Osmanlı
sarayına kadar taşınmıştı.

Büyük Selçuklular döneminde şehirlerde camilerin yanında abdesthaneler, mahalle aralarında hamamlar bulunurdu. Vakıf gelirleriyle temizliği sağlanan bu hamamlar hem sağlık hem ibadete hazırlık için kullanılırdı. Anadolu Selçukluları, şehir planında **CAMİ, MEDRESE VE HAMAM ÜÇLÜSÜNÜ** merkezde konumlandırmışlardı. Konya'daki Karatay Hamamı, Aksaray'daki Sultan Hanı Hamamı, Sivas Meydan Hamamı, Kayseri Hunat Hatun Hamamı... Buralar sadece yıkanma değil, sohbet etme, misafir ağırlama yerleriydi. Hunat Hatun Hamamı'nda fakirler ücretsiz yıkanırdu.

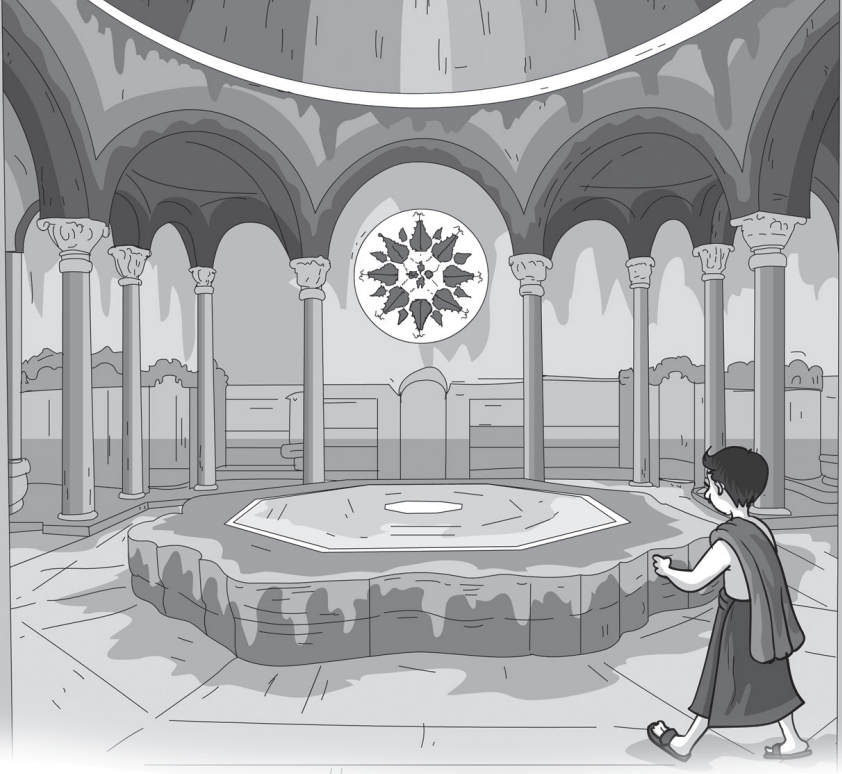
Bu geleneğin, inanç ve vakıf kültürüyle yoğrulmuş bu anlayışın, Osmanlı'ya adım attığında daha da geliştiğini

gördüm. Çünkü Osmanlı, temizliği yalnızca **FERDİN DEĞİL, TÜM ŞEHRİN ORTAK SORUMLULUĞU** sayardı. İslam dini her alanda olduğu gibi Osmanlı insanının gündelik hayatını da şekillendirmişti. Çünkü namazın farzlarından birisi; beden, elbiselerin ve namaz kılınacak yerin her türlü maddi kirden arındırılmış olmasıydı.

*Evlerin önünden başlayıp çeşme
başlarına, hamam kubbelerinden
saray odalarına kadar yayılan
bu titizlik, geçmişten aldığı
mirası daha da zenginleştirmişti.*

Osmanlı'da bireysel temizlik; ev temizliği ve çevre temizliği gibi hayatın ayrılmaz bir parçasıydı. Evlerde her namaz vaktinde abdest alınır, dişler misvakla temizlenirdi. Mahallelerde çeşmeler, yol kenarlarında su testileri bulunurdu. Cami avlularındaki abdesthaneler düzenli temizlenir, umumi helaların bakımı için **"TUVALET VAKFI"** kurulurdu. Bu vakıflar, helaların temizliğiyle birlikte oralarda su ve sabun bulundurulmasını sağlardı.

Hamamlar bu kültürün en parlak halkasıydı. Osmanlı, zarafet ve temizlik bakımından Avrupa'da bir benzerine rastlanmayan şaheser hamamlar yapmıştı. İstanbul'da Çemberlitaş, Cağaloğlu, Galatasaray, Gedikpaşa, Çinili Hamam, Mahmut Paşa, Kılıç Ali Paşa, Süleymaniye, Haseki Hürrem Sultan Hamamları; Edirne'de Rüstem Paşa,

Sokullu Hamamları; Bursa'da Eski Kaplıca ve Yeni Kaplıca... Kubbe altında buhar yükselir, göbek taşında ter dökülür, kurnadan akan suyla yorgunluk akardı. Zeytinyağlı sabunlar köpürür, içine **ITIR, LAVANTA, DEFNE** katılırdı.

Hamamdan çıkınca sürülen
gül suyu, teni ve ruhu ferahlatırdı.

Padişahlar ve hanım sultanlar, **TEMİZLİKTE HALKA ÖRNEK OLURDU.** Fatih Sultan Mehmet'in abdestteki titizliği, Kanuni döneminde hamamların ıslahı, Haseki Hürrem Sultan'ın İstanbul'da yaptırdığı muazam hamam, Mihrimah Sultan'ın Üsküdar'daki hamamı...

Hanım sultanlar, haremlerinde **HAMAM KÜLTÜRÜNÜ YAŞATIR**, misafirlere gül suyu ikram eder, sabun ve koku dağıtırdı.

Ben ayna. Osmanlı medeniyetinin en tarafsız şahidi. Osmanlı'yı en gerçek ve en olduğu şekliyle yansıtan en hakiki tanık. Bir gün tarihî bir gezi esnasında bir öğretmenin öğrencilerine dönüp şunları dediğini duydum:

“Kurulduğu tarihten itibaren temizliğe özen gösteren Osmanlı, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda İstanbul'a gelen yabancı elçileri şehrin dışında olan Tarabya bölgesinde tutuyordu. On dokuzuncu yüzyılda **TUVALET KULLANACAKLARINA DAİR SÖZ VERMELERİ** üzerine şehrin içinde oturmaya hak kazandılar.”

Dilara'nın gözleri büyüdü:

“Hocam... Yani tuvalet kullanmayan elçiler mi vardı?”

Öğretmen başını salladı:

“Evet, bazıları temizlik konusunda bizim kadar hassas değildi. O yüzden şehrin hijyenini korumak için böyle bir kural getirilmişti.”

Öğretmen devam etti:

“Osmanlı'da 1667'de Tuvalet Vakfı kurulurken Avrupa'da tuvalet kullanma diye bir şey yoktu. Avrupalılar atıklarını sokağa fırlatıyorlardı.

Hatta topuklu ayakkabı ve şemsiyelerin bundan dolayı kullanıldığı söylenir.”

Bu sözleri duyan Emir, kaşlarını kaldırıp şaşkınlıkla seslendi:

“Nasıl yani hocam? Yani yağmurdan korunmak için değil, sokakta yürürken **BAŞIMIZA PİSLİK DÜŞMESİN VE ÜZERİMİZİ KİRLETMESİN DİYE Mİ** şemsiye kullanıyorlardı?”

O an kısa bir sessizlik oldu, sonra herkes hem gülümseyip hem de başını sallayarak hayretini gizleyemedi. Meyra dayanamadı:

“İnanamıyorum! Peki, böyle bir yerde hastalıklar yayılmıyor muydu hocam?”

“Tabii ki yayılıyordu,” dedi öğretmen ciddileşerek.

*“Zaten Osmanlı'nın
hijyen konusundaki titizliği,
şehirlerde salgınların
önlenmesinde büyük rol oynadı.”*

Öğretmen devam etti:

“Çocuklar, medeniyet dediğimiz şey, temizlikten başlar. Ecdadımız temizliğe çok önem verirdi. Hatta Osmanlı Devleti'nde kurulan **İLK SANAYİ, 'SABUN' SANAYİSİYDİ.** Hünkârî sabun, Trablus, misk, çiçek ve Kandiye sabunları Osmanlı Devleti'nde üretilen sabun çeşitlerinden bazılarıydı. Osmanlı'da sabunla ilgili ilk düzenlemeyi Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman yapmıştı. Sabun ihraç eden, sabunuyla

meşhur olan Halep'te on iki tane sabunhane mevcuttu. Halep ve civarında üretilen sabunlar, yerel halkın ihtiyacını karşılamanın haricinde dünya çapında faaliyet gösteren şirketler ve büyük tüccarlar tarafından **YABANCI ÜLKELERE İHRAÇ EDİLİYORDU."**

Ben ayna. Uzak diyarlardan Osmanlı topraklarına gelen **SEYYAHLARIN HAYRET DOLU BAKIŞLARINI** gördüm, temizliğe böylesine önem veren bir toplumu ilk kez gördüklerinde gözlerindeki şaşkınlığı yansıttım. İtalyan Edmondo Amicis'in şu sözleri Osmanlı insanının temizliğini anlatıyordu:

"Osmanlı insanının yüzleri,
elleri, ayakları tertemiz,
yamalı kıyafet pek az ve
hele kirlisi hemen hiç yok.

Bütün sosyal sınıflar arasında umumi ve karşılıklı bir hürmet ve riayet manzarası göze çarpıyor."

Ben ayna. Asırlardır bu coğrafyada insanların karşıma **TERTEMİZ ÇIKMA TELAŞINI** izledim; hamam kubbelerinin buğusundan, gül suyu kokan avlulardan geçip bugünün modern banyolarına, suyu tek dokunuşla akıtan musluklara, diş fırçalarına ve sabunlarla dolu raflara uzanan bu gerçek hikâyede gördüm ki, bu topraklarda temizlik anlayışı zamanla şekil değiştirse de özünde aynı incelikle yaşamaya devam ediyor.

Su, hâlâ elimizin en sadık dostu; sabun, hâlâ kirle aramızdaki görünmez perde; misvak, diş fırçası ve hoş kokular **HÂLÂ TERTEMİZ BİR BENLİĞİN İMZASI.**

**Aynadan sonra sözü,
Orta Çağ Avrupası'nda
kullanılan bir tarak alır:**

Ben tarak. Orta Çağ Avrupası'ndan sesleniyorum. Ahşap gövdeme sinmiş yüzyılların tozu, dişlerimin arasına

takılmış saç telleri, kimi zaman yağlı ve ağır kokulu, kimi zaman tarandıkça dökülen kepeklerin sessiz şahidiyim.

Asırlarca insanların saçlarına dokundum, kirle karışmış telleri ayırdım; bazen kraliçelerin altın yaldızlı aynalarının önünde bazen köy evlerinin loş odalarında bulundum.

Ama ben, bu topraklarda
temizliğin ne kadar uzak bir
hayal olduğunu da gördüm.

Orta Çağ Avrupası'nda suya şüpheyile bakılır, yıkanmanın bedeni zayıflattığına inanılırdı. Hristiyanlıkta, özellikle **VAFTİZ RİTÜELİ İLE** suya dinî bir anlam yüklenmişti. Doğumdan kısa bir süre sonra rahiplerin ellerinde, kut-sanmış suyla bebeğin başı ve bedeni ıslatılır; bu yıkanma, ruhun temizlenmesi olarak görülürdü. O andan itibaren bedenin suyla tekrar buluşması, ruhun saflığına zarar verecekmiş gibi düşünülürdü. Vaftiz, hayat boyu sürecek bir temizlik izni değil, aksine **"ARTIK YIKANMANA GEREK YOK"** anlayışının başlangıcıydı. Bazıları vaftizden sonra ne kadar az yıkandığını övünerek anlatırdı. "Yirmi yıldır bedenime su değmedi!" diyenler olurdu. Bunun, dünyevi zevklerden uzak durmanın ve ruhu korumanın bir işareti olduğuna inanılırdı.

Velhasıl buralarda insanlar için suyla bütünleşmiş bir temizlik kültürü yoktu. Saç taramak çoğu zaman tek "günlük bakım" sayılırdı. Hatta çoğu insan senede birkaç

kez bile suya girmezdi. Yıkanmamak, bir çeşit sağlık tedbiri olarak görülürdü çünkü **SUYUN HASTALIK TAŞI-
DIĞINA İNANILIRDI.**

Tıp otoriteleri özellikle tıkanmış gözeneklerin bedeni enfeksiyona karşı koruduğunu söylerdi. O dönemin en popüler tıbbi görüşü ter gibi bedensel sıvıların hastalıklara karşı bir koruma katmanı oluşturduğu yönünde olduğundan **KRALLAR VE KRALİÇELER BİLE EN YOKSUL KÖYLÜLER KADAR NADİR YIKANIRDI.** Isı ve suyun deride gözenekleri açınca vebanın bütün bedeni işgal edeceğine inanılırdı.

Oysa on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda art arda yaşanan vebalar nedeniyle birçok insan zarar görmüştü. 1665 yılındaki Büyük Londra Vebası'nda yüz bin Londralı, 1710-11 veba salgınında Stockholm'un nüfusunun üçte biri hayatını kaybetmişti.

*Bu coğrafyada çoğu zaman
sadece eller ve yüz, soğuk kış
sabahlarında hızla yıkanır; bedenin
geri kalanı ise aylarca kirin, terin
ve dumanın kokusuyla yaşardı.*

Ben tarak. Yıllarca Avrupa şehirlerinde suya değmeyen saç tellerinde dolaştım. Zengin kadife ve ipek örtüler altında bir yıl boyunca yıkanmayan bedenler vardı. İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth bile ayda bir kez yıkanırdı. Saraylarda vücuttaki kökü kokuyu bastırmak için parfüm

kullanılırdı. Orta Çağ Avrupası'nda rahibelerin **YÜZ VE
ELLERİNDEN BAŞKA YERLERİNİ YIKAMALARI**
kesin olarak yasaklanmıştı.

*Kastilya Kraliçesi
Isabella, elli yılda sadece
iki kez banyo yapmıştı.*

Ben tarak. Kişisel temizliğin önemli unsurlarından olan
AĞIZ BAKIMI bu coğrafyada uzun yıllar ötelenmişti.